

DOI: 10.55666/folklor.1443928

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA NİNNİLERDE KADINLIK ROLLERİ/ BEKLENTİLERİ*

Mustafa DUMAN** & Tuğçe GÜNGİL***

Öz

Bu çalışma Türk ninnilerinde sunulan kadınlik beklentilerini toplumsal cinsiyet bağlamında tespit, tasnif ve tahlil etmeyi esas almaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin tespitinde ninnilerin bir izlek olarak seçilmesinin temel sebebi bu türün işlevsel ve bağlamsal özellikleridir. Ninniler, icracının dünya görüşünü dinleyiciye doğrudan aktardığı, bu haliyle öğretme işlevine sahip bir halk edebiyatı türüdür. Diğer halk edebiyatı türlerinden farklı olarak ninniler, toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği/ öğretildiği en temel kaynaklardan biri olarak kabul edilebilir; çünkü bağlamsal açıdan toplumsal cinsiyet rollerinin içselleştirildiği en erken dönemde dinleyicisiyle (çocukla) buluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin ilk olarak ailede öğrenildiği ve içselleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda genellikle aile ortamında icra edilen ninnilerin kadınlik rollerini tespit etmek için faydalanılabilecek önemli bir izlek olduğu düşünülmüştür. Mevcut literatürde ninniler ve toplumsal cinsiyet ilişkisini ele alan çalışmaların sınırlı sayıda olması ve mevcut çalışmalarda sabit bir yöntemin takip edilmemesi nedeniyle makale içerisinde sunulan verileri tespit, tasnif ve tahlil etmek için üç aşamalı bir yöntemsel işleyiş tasarlanmıştır. Ninni örnekleri için Amil Çelebioğlu'nun *Türk Ninniler Hazinesi* ve Necati Demir ile Fikriye Demir'in *Türk Ninnileri* kaynaklarından faydalanılmıştır. Altı bin ninni taranmış, bunlar içerisinde toplumsal cinsiyet beklentilerini içerdiği tespit edilen üç yüz altmış ninni belirlenmiştir. Bu ninniler arasında doğrudan ya da dolaylı olarak kız çocuğuna hitap eden otuz sekiz ninni örneği üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ninni örneklerini seçerken ninni içerisinde doğrudan (ninni kızım, güzel kızım, uyu kızım vb.) ve dolaylı olarak geçen göstergeler esas alınmıştır. İncelenen ninnilerde toplumsal cinsiyet göstergeleri kadınlik rolleri bağlamında belirlenmiş ve tasnif için “fiziki beklentiler”, “sosyokültürel/ekonomik beklentiler ve statü beklentileri”, “duygusal-düşünsel beklentiler” olmak üzere üç başlık oluşturulmuştur. Fiziki beklentileri belirlerken ninniler içerisinde yer alan güzel, çirkin, uzun vb. fiziki nitelermeler; statü beklentilerini belirlerken zengin, gelin, anne vb. nitelermeler ve duygusal-düşünsel beklentileri belirlerken saf, kırılğan, pasif gibi duygusal ve düşünsel halleri ifade eden nitelermeler esas alınmıştır. Ninniler yoluyla kız çocuklarına aktarılan toplumsal cinsiyet rollerini ele alan makale toplumsal cinsiyet rollerinin zaman içindeki değişimini esas alan çalışmalara veri sağlama açısından özgün değere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Türk ninnileri, toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlik, halk bilimi, beklentiler.

* Bu makale Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde Doç. Dr. Mustafa Duman danışmanlığında yürütülmekte olan “Türk Ninnilerindeki Toplumsal Cinsiyet Roller Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Uşak/Türkiye. m.duman66@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9689-4034

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. tugcegungil@hotmail.com, ORCID: 0009-0006-6373-453X

GENDER ROLES IN LULLABIES IN THE CONTEXT OF FEMININITY

Abstract

This study focuses on identifying, classifying and analyzing the representations of women roles in Turkish lullabies in the context of gender. Lullabies are chosen as a theme in determining gender roles because of their functional and contextual features. Unlike other genres of folk literature, lullabies can be considered one of the most fundamental sources where gender roles are learned/taught; because it meets its audience (child) in the earliest period when gender roles are internalized. Considering that gender roles are first learned and internalized in the family, lullabies, which are generally performed in the family environment, are thought to be an important source that can be used to determine gender roles. Due to the limited number of studies on the relationship between lullabies and gender in the literature and the lack of a fixed method in these studies, a three-stage methodological process has been designed to identify, classify and analyze the data presented in the article. For lullaby examples, Amil Çelebioğlu's *Türk Ninniler Hazinesi* and Necati Demir and Fikriye Demir's *Türk Ninnileri* were used. 360 lullabies reflecting gender expectations were chosen among 6000 lullabies. Since 38 lullabies are directly or indirectly appeal to girls, evaluations have been made over these samples. While selecting lullaby examples, direct (oh girl, beautiful girl, sleep girl, etc.) and indirect indicators within the lullaby have been taken as basis. These samples have been classified under three headings: "physical expectations", "sociocultural and social status expectations" and "emotional expectations". For determining physical expectations in lullabies, the words that indicate physical characteristics such as "beautiful", "ugly", "tall" etc. in; for status expectations "rich", "bride", "mother", etc. for emotional-intellectual expectations, qualifications expressing emotional and intellectual states such as pure, fragile, passive have been taken as basis. Determining the gender roles transmitted to girls through lullabies can be considered as the original value of the article, both because of its contribution to the literature and because it provides data for studies based on the change of gender roles over time.

Keywords: Turkish lullabies, gender roles, femininity, folklore, expectations.

Giriş

Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği en temel ortamlardan birisi ailedir. Tipik bir çekirdek aile kurgusunda toplumsal cinsiyet rolleri annelik, babalık, erkek evlatlık, kız evlatlık ve eşlik gibi akrabalık ilişkileri üzerinden şekillenir. Bu sosyal rollerden bağımsız olarak da kadınlık ve erkeklik rolleri ilk olarak aile ortamında öğrenilmekte ve birey tarafından içselleştirilebilmektedir (bk. Sun, 2008; Qypı, 2017; Özçelik ve Koyuncu Şahin, 2023). Örneğin bir kız çocuğu aile içerisinde sosyal statüsüne (kız evlat) bağlı olarak bir görev dağılımını üstlenirken diğer taraftan da kadınlık rollerini de ilk olarak aile içerisinde öğrenmektedir. Öte yandan toplumsal cinsiyetin tanımına ve doğasına bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin birey tarafından içselleştirilmesi resmî bir öğrenim sürecine bağlı değildir; gelenekler, görenekler, ritüeller ve diğer kültürel verimlerin içerisinde gömülü olan kadınlık ve erkeklik rolleri toplumsal bir kabulü ortaya çıkarır.

Bu makale kapsamında toplumsal cinsiyet rollerinin öğretildiği- öğrenildiği veya sunulduğu önemli bir kaynak olan ninniler ana örneklem olarak belirlenmiştir. Ninnilerin bir örneklem olarak seçilmesinin sebebi bu türün işlevsel ve bağlamsal özellikleridir. Ninniler, icracının (çoğunlukla annenin) dünya görüşünü samimi bir dille dinleyiciye (çoğunlukla çocuğa) aktardığı, bu haliyle öğretme işlevine sahip bir halk edebiyatı türüdür. Bağlamsal açıdan ise ninnilerin icracısı ile dinleyicisi arasında asimetrik bir ilişki söz konusudur. Yaşa bağlı bu asimetrik durum, beraberinde icracının dinleyiciye kendi dünya görüşünü tek taraflı aktarmasını getirmektedir. Fedakar'a göre çocukluk döneminde öğrenme o kadar hızlı ve yoğundur ki gözlemlenen her şey öğrenme sürecine dahil olur (2011: 108). Çocuk, kültürün ona sunduğu davranış kalıplarını maruz kalarak ya da gözlemleyip seçerek yoğun bir öğrenme sürecinin içerisinde var olur (Aksoy, 2021: 341). Bu noktada ninni dinleyicisi yani çocuğun/ bebeğin ninnilerde sunulan mesajı anlayacak yaşta olmadığı düşünülebilir. Ancak burada esas önemli olan ninnilerin annenin ya da diğer icracıların dünya görüşünü yansımasıdır; annenin dünya görüşü ise onun çocuğunu yetiştirirken kullandığı tüm yöntemleri şekillendiren temel kaynaktır. Bu sosyal öğrenme süreci göz önünde bulundurulduğunda ninniler üzerinden toplumsal cinsiyet rollerini ele almak bir anlamda da bireyin toplumsal cinsiyet rollerini öğrendiği temel kültürel kaynaklardan birini tahlil etmek anlamına gelmektedir.

Geleneksel şiir ve özellikle de ninni konusuna toplumsal cinsiyet açısından yaklaşmak için sabit ve tutarlı bir yöntem takip edilmesi gerekmektedir. Mevcut literatüre bakıldığında ninnilere toplumsal cinsiyet açısından yaklaşan çalışmaların sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmalardan Büyükokutan Töret (2017)'in, *Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Türk Halk Ninnilerine Yansımaları* adlı makalesinde Türkiye'den derlenen ninni metinleri ve sözlü kaynaklardan elde edilen malzeme ışığında, kadının Türk halk ninnilerine yansıyan toplumsal cinsiyet rolleri üzerinde durulmuştur. Ninnileri yorumlarken “kadının geleneksel rollerini yansıtan ninniler”, “kadının çocuğuyla ilgili hayallerini ve beklentilerini yansıtan ninniler”, “kadının çocuk sahibi olma sürecini yansıtan ninniler”, “kadının yakın erkek akrabalarına bakış açısını yansıtan ninniler”, “kadının yakın kadın akrabalarına bakış açısını yansıtan ninniler” şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır. Bir diğer çalışma olan Çek Cansız'a ait (2010), *Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi* isimli doktora tezinde Türk halk ninnilerinin anonim halk şiiri içinde nasıl bir karaktere sahip olduğu sorusunu yanıtlanmaya çalışmıştır. Çalışmada Türk halk ninnilerinin sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında icra edilmiş bağlamları ve buna göre ninnide ortaya çıkan yapısal, tematik, işlevsel farklılaşmalar değerlendirilmiştir.

Bu çalışmalardan farklı olarak bu makalede toplumsal cinsiyet rollerini tespit, tasnif ve tahlil etmek için üç aşamalı bir yöntemsel işleyiş inşa edilmiştir. Bunlardan ilk ikisi tespit ve tasnifi esas almaktadır. Tespit için Amil Çelebioğlu'nun *Türk Ninniler Hazinesi* ve Necati Demir ile Fikriye Demir'in *Türk Ninnileri* kaynaklarından faydalanılmıştır. Her iki çalışma Türkiye'nin farklı yörelerinden derlenmiş yaklaşık 6000 ninninin incelenmesine fırsat vermiştir. Bu bağlamda ninnilerde kız ve erkek çocuklarına dair toplumsal cinsiyet beklentilerini içerdiğini tespit ettiğimiz 360 ninni içerisinden doğrudan kız çocuğuna hitap eden 38 ninni örneği belirlenmiştir. Bunu yaparken ninni içerisinde geçen ninni kızım, güzel kızım, uyu kızım gibi göstergeler belirleyici olmuştur. İncelenen ninnilerde toplumsal cinsiyet göstergeleri kadınlık rolleri bağlamında belirlenmiş ve tasnif için “fiziki beklentiler”, “sosyokültürel ve toplumsal statü beklentileri”, “duygusal-düşünsel beklentiler” olmak üzere üç başlık oluşturulmuştur. Makale içerisinde tüm ninni

örneklerine yer verilmesi teknik açıdan mümkün olmadığı için bu örneklerden en tipik olanları paylaşılmış ve diğerleri ilgili kaynaklara atıfta bulunularak gösterilmiştir.

1. Tespit ve Tasnif: Ninnilerde Kız Çocuktan Beklentiler/ Roller

Ninnilerde kız çocuğa atfedilen özellikler ve beklentiler hakkındaki tasnif ve değerlendirmelerimizi içeren bu başlık altında söz konusu beklentileri üç ana başlık altında değerlendirdik. Bunlar fiziki beklentiler/ roller, sosyokültürel ve toplumsal statü beklentileri/ rolleri ve duygusal-düşünsel beklentiler/ rollerdir. Tasnifimizde böylesi bir taksonomi kullanmamızın temel sebebi, toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal hayat içerisinde var olurken ortaya çıkması ve bireyi görünümünden davranışına kadar birçok alanda şekillendirmesidir. Bireyin toplumsal hayatta kabul görmesinin temel parametreleri ise Türk ninnilerinde en temelde fiziki beklentiler (güzel olma, uzun saçlı olma, siyah saçlı olma, kınalı olma vb.), ekonomik-toplumsal statü beklentileri (zengin olma, evli olma, ev hanımı olma, başlık parasına sahip olma vb.) ve duygusal beklentiler (aile kurma, yuvasına sahip çıkma, anne babasına bakma, ailesinin ocağını tütürme vb.) olmak üzere üçlü bir özellik göstermektedir.

1.1. Fiziki Beklentiler

Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesindeki en temel parametrenin fiziki beklentiler olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü kişiler arası ilişkideki ilk temas görsel temas olarak değerlendirilebilir. Bu temas ise ilk başta fiziki göstergelerin anlamlandırılmasını salık verir. Fiziki göstergelerin en başat temsili ise anatomik göstergelerdir.

Beden, sadece biyolojik değil aynı zamanda sosyal ve kültürel bir özellik de taşır. Biyolojik olarak kadın üreme organlarına sahip bireyden “kadın gibi” olması, erkek üreme organına sahip bireyden ise “erkek gibi” olması beklenir. İki cinse yönelik bu beklentiler insanlık tarihi boyunca -toplumdan topluma bazı farklılıklar ihtiva etmesine rağmen- kültürel kabuller bütünü olarak oluşturulmakta ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Vatandaş’ın da ifade ettiği gibi bireyler de “toplumsallaşma sürecinde edindikleri görünüm ve davranış kalıplarını toplumsal cinsiyete göre inşa etmektedirler. Çünkü hemen her toplumda cinsiyet ile davranış ve görünüm arasında doğrudan ilişki tesis edilmiştir” (Vatandaş, 2007: 44). Bu toplumsal cinsiyet inşasında bir kadını/kız çocuğunu “kız gibi, kadınsı” bir şablona oturtan en temel kavram ise güzelliktir. Türk toplumunda bu kavram tamamen toplumsal cinsiyeti vurgulayacak şekilde ikiye ayrılmış durumdadır. Kadın için “güzel” kelimesi kullanılırken erkek için “yakışıklı” kelimesi kullanılır. Dolayısıyla güzellik kavramı kadına has bir mahiyet gösterir. Kurtdaş’ın tespitine göre “Güzelliğin kadına özgü olmasının temelinde ise sadece kadının biyolojik özellikleri yer almaz. Kadının güzelliğini aynı zamanda sosyal, ekonomik, politik ve kültürel faktörler belirler.” Toplumsal cinsiyet rolleri gereği “erkek bakan, kadın ise bakılındır. Kadın; arzu edilen ve hoş giden cinstir. Bu nedenle güzel olmak zorundadır” (Kurtdaş, 2021: 187).

Güzellik aynı zamanda kamusal alandan dışlanmış, çocuk bakımı ve ev işleriyle görevlendirilmiş, ikincil bir durumda yer alan kadının kendini var ettiği ve görünür kıldığı bir alan özelliği gösterir. Toplumsal cinsiyet rollerinde erkeği görünür kılan güç ve başarı faktörü iken kadını görünür kılan ve dikkat çekmesini sağlayan güzel ve alımlı olmasıdır. Güzel ve alımlı kadın aynı zamanda kendi cinsine ait özelliği ve kültürel kabulleri en iyi taşıyan birey olarak görülür. Bu bağlamda toplum nezdinde “güzel olmayan” ile dişilik arasında bir ters orantı mevcuttur. Grappe’e göre “Çirkinlik ile dişilik bağdaşmamaktadır. Çirkin kadın daha nötr, daha az cinsel kimlikli bir kategoriye aittir ve bu yüzden kültürün ürettiği anlatılarda ve imgelerde yer alma olasılığı daha azdır. Kültür kadınlık ile görünüş, kadınlık ile fiziksel güzellik, kadınlık ile cinsellik arasında çok yakın bir bağlantı kurar” (Nahoum-Grappe, 2005: 92’den akt. Kurtdaş, 2021: 191).

Halk edebiyatı ürünlerinin birçoğunda güzellik kavramına vurgu yapılmıştır. Kadın olumlu karakterler güzellik ve iyilikle ilişkilendirilirken kadın olumsuz karakterler çirkinlik ve kötülükle ilişkilendirilmiştir. Masallarda, efsanelerde iyi kalpli prenses gençtir, uzun saçlara, dillere destan ve kıskanılacak bir güzelliğe sahiptir; onun güzelliğini kıskanan ve gerçekte ona bu güzelliğin bedelini ödetmeye hazırlanan kötü kalpli cadı ise yaşlı ve çirkindir. Kurtdaş’ın ifadeleriyle “Kültür güzel kadını görünür kılar, çirkinini ise yok sayar.” Mücadelenin sonunda ise her zaman iyiler ve güzeller kazanır. “Çünkü güzel olmak mutluluk getirir” (Kurtdaş, 2021: 191).

Türk ninnilerinde de annenin kız çocuğuna yönelttiği fiziki beklentilerin başında güzellik gelir. Ninnilerde anneler kız çocuklarından güzel bir kız olmalarını isterken arka planda bir kadın olarak toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren ve bu rollerin devamlılığını sağlayan bir görev üstlenirler. Ninnilerden anlaşıldığı kadarıyla anneler, kadının arzulan bir nesne gibi görüldüğünün farkındadır ve bunu kabullenmişlerdir. Öyleyse büyüttükleri kız çocuğu da arzu edenin/ erkeğin beğenisini cezbetmeli, kapısında bekleyen birçok taliple varlığını kabul ettirmeli ve güzelliği ile görünür olmalıdır.

Bu bağlamda Amil Çelebioğlu'nun "Türk Ninniler Hazinesi" ve Necati Demir'in "Türk Ninnileri" kitaplarından elde ettiğimiz örnekleri tahlil ederek tartışmalarımızı derinleştirebiliriz.

Armut dalda sallanır

Yere düşer ballanır

Bir kız güzel olursa

Çok oğlanlar yalvarır (Çelebioğlu, 1995: 227)

Kastamonu yöresine ait bu ninnide görüleceği üzere kız çocuğundan en temel beklenti onun güzel olmasıdır. Bu güzellik ise yine kadın bedenini tasvir etmede kullanılan armut (bk. Tunç, 2022) ve bal gibi hem görsel hem de lezzet açısından talep edilir, istenir ve elde edildiğinde zevk ya da haz veren nesnelere arasından seçilmiştir. Ayrıca armudun yere düşmesi, kız çocuğunun artık kadınlık dünyasına adım atması olarak da değerlendirilebilir.

Turan Demir'e göre genel itibarıyla meyve veren ağaçlar doğurganlık, bereket ve canlılık yönüyle kadın ile sembolik olarak örtüşen özellikler göstermektedir. Demir, bizim yorumumuzu destekler biçimde Türk inanış ve anlatılarında armut ağacı ile kadın arasında sembolik bir bağ kurulduğundan bahseder; Türkiye'nin çeşitli yörelerindeki efsanelerde kadınların armut ağacına dönüşmesinin tesadüf eseri olmadığını, armut ağacının dişil bir sembol olarak görülmesinin sonucu olduğunu belirtir. Çalışmada arka arkaya kız çocuğu olan Anadolu kadınlarının artık kız değil erkek çocuk sahibi olmak istediklerini armut ağacı taşıyarak gösterdikleri bilgisine yer verilmiştir (Demir, 2021). Demir ile aynı doğrultuda fikir beyan eden Pervin Ergun, armut ağacı ile doğurganlık arasında bir ilişki kurar ve bazı Türk halk anlatılarında armut ağacı altında uyuyan kadınların hamile kaldığını nakleder (Ergun, 2004).

Ninnide geçen armudun ballanması ifadesini kız çocuğunun cinsel olgunluğa erişmesi şeklinde yorumlamak mümkündür. Nitekim İsmail Abalı'ya göre yemeğe duyulan iştah ile cinselliğe gösterilen iştah birbirinden ayrılamaz, ikisi de hazzı dayanmaktadır. Cinsellikle ilgili arzuların mit, masal ve efsaneler gibi folklorik yaratımlarda sembollerle yer aldığını söyleyen Abalı; tatlı besinlerin enerji, haz ve cinsel güç vermesi dolayısıyla cinsellikle alakalı semboller olarak kullanıldığını belirtir. Özellikle balın Türk halk yaratımlarında bekaret olgusunu simgelediğini iddia eden yazar, bir türküden örneklediği "*ellenmiş kovanda sır mı olur*" sözünde bakire olmayan bir gelinin anlatıldığını söylemekte ve aynı zamanda Karacaoğlan'ın "*On birinde bir yar sevdim/ Yeni açmış güle benzer/ On ikide şeker şerbet/ Oğul vermiş bala benzer*" şiirindeki bal betimlemesinin de kızın cinsel açıdan işlevsel olduğu yaşı vurguladığını belirtmektedir. Yazarın Fromm'dan aktardığı Kırmızı Başlıklı Kız masalı yorumunda kırmızı şapka kızın aybaşı kanamasını, annesinin dökmemesini tembihlediği şurup ise bekareti temsil etmektedir. Abalı'ya göre bu masaldaki şişe ve şurup sembollerinin anlamı Türk halk anlatılarındaki küp(tuluk), bal sembolleriyse aynıdır ve cinsel ilişki yaşamamış kadınlar küpteki, testideki, bardaktaki balını muhafaza eden karakterler olarak sunulur (Abalı, 2021: 62-74).

Bu bağlamda ninnide kadın olmak, "yenilebilir" yani "evlenilebilir" bir atfa sahiptir. Kız çocuğunun beğenilmesinin, arzu edilmesinin ve talibi olmasının ön koşulu ise güzel olmasıdır. Ancak güzel olursa birçok oğlan tarafından rağbet görecektir.

Kadının genellikle pasif yani alınan ya da talep edilen bir hüviyete sahip olmasının en temel sebeplerinden biri ataerkil toplumun inşası sürecinde kadının metalaştırılmasıdır. Bu hususta Mustafa Duman, ataerkilliğin inşası sürecinde kadının erkeğe bağımlı bir hayat sürmeye başlamasının en temel nedenlerden biri olduğunu ifade eder. Duman, ataerkilliğin kökenlerinin neolitik toplumdan kent

devletlerinin ortaya çıkmaya başladığı bir döneme rast geldiğini söyler. Bu dönemde yazı keşfedilmiş ve erkeklerden oluşan, kayıt tutma bilgisini tekellerinde tutan bir toplumsal sınıf oluşmuştur. Kent devletlerinin kurulmasıyla yine erkeklerden oluşan askeri birliklerin kurulması, mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesinin yasalarla güvence altına alınması gibi birçok gelişme erkeğin hiyerarşik düzlemde elini güçlendirmiş; kadını ise ikinci planda ve güçsüz bırakmıştır. Dini, ekonomiyi, askeri gücü kendi tekeline alan erkeğin gücü kurumsallaşırken kadın bu gücün altında ezilmeye mahkûm edilmiştir (Duman, 2022). Bu bağlamda ataerkillik eril bir tahakkümü ifade eder ve kadınların erkekler tarafından metalaştırılmasının ve kadın bedeninin denetlenmesinin önünü açar. Varlığı ikinci plana atılan, kurumsal hayatın dışına itilen, pasif bir konumda bırakılan kadının arzu nesnesine dönüşmesi söz konusu olur. Arzu nesnesi ise doğası gereği “güzel” ya da “estetik” özelliklere sahip olmalıdır.

Ataerkilliğin kadının kendini var edebildiği ve elini güçlendirebildiği alanın güzellik ve dişilik olmasını beraberinde getirdiğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla kadının güzelliğe yatırım yapması ve erkek tarafından arzu edilen olmayı kabullenmesi söz konusu olur. Özcan Güler’e göre “Kadın cephesinden düşünüldüğünde erkeğin elindeki ekonomik ayrıcalık, erkeğin desteğinin yararı gibi faktörler kadınların erkekler tarafından beğenilme arzusunu ön plana çıkarır. Dolayısıyla kadın kendi için değil, beğenilmeyi garantilemek adına erkek için var olmayı seçer. Kadın, erkeğin düşlediği gibi olmayı öğrenir” (Özcan Güler, 2022: 53). Bu durumun bir yansıması olarak ninnilerde kız çocukları arzulanabilir olmanın fiziki göstergesi olan güzellik olgusu ve temsilleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Koca dağların eteği kızım,
Etekleri bülbüller yatağı kızım,
Benim kızım güzel,
Anasının bir tanesi,
Nenni yavrum nenni!
Nenni yavrum da nenni!
(...) (Demir ve Demir, 2014: 129)

Yukarıdaki ninnide kız çocuğu dağın zirvesi olarak değil dağın eteği olarak nitelendirilir. Hem dağ eteği ve kadın eteği arasında çağrışım yoluyla hem de dağın eteklerinin konumu itibariyle böyle bir benzetmenin kurulduğu söylenebilir. Ninnideki dağ ve dağın eteği arasındaki konum farkı aklımıza ataerkil söylemde erkeğin iktidarının merkeze alınması ve kadının ikinci planda yer almasını getirmektedir. Ninnide kız çocuğunun yeri zirvede değil daha alt bir konumda olan dağın eteklerindedir. Dağın zirvesi çetinliği, sarplığı ile erkeğin mekanıdır. Dağın etekleri ise yerleşik düzenin olduğu, evlerin kurulduğu, tarımın yapıldığı bir konuma sahiptir ve kadına atfedilen mekanları kapsar. Bu dağın eteği aynı zamanda bülbüller yatağı olarak tarif edilmiştir. Türk sözlü anlatılarında birçok formda gül ve bülbül hikayelerine rastlanır. Bu hikayelerde değişmeyen ise gülün pasif ve dişil bir özellik gösterip maşuk olması, bülbülün ise aktif ve eril bir özellik gösterip âşık olmasıdır. Gül, gonca gibi kelimeler aynı zamanda açılıp kapanmaları yönüyle kadın erginliğini çağrıştırır. Dolayısıyla dağın eteğinde bu kız çocuğuna talip birçok bülbülün, erkeğin olduğu alt bilgisi verilir. Anne, kız çocuğuna “benim kızım güzel” diye hitap edip onun zihnine güzel olması gerektiği fikrini işlerken aynı zamanda bu güzelliğin ona birçok talip getireceği mesajını da vermiş olur. Özcan Güler de benzer bir noktaya işaret edip “Kadının güzelliği; sağlığı, doğurganlığı, cinsel çekiciliğini simgelerken iyi bir evlilik yapmanın, evlilikteki pazar payını arttırmanın ve iyi bir geleceğin anahtarı sayılır” demektedir (Özcan Güler, 2022:124).

Kadınlık göstergelerinden birine sahip olmayan, bu göstergeleri tahrif ettiği düşünülen ve genel kabullerin dışına çıkan fiziki özellikler toplumsal cinsiyet rollerinin kendini gösterdiği en temel noktalardan biridir. Örneğin Türk toplumunda saçını kazıtmış ya da oldukça kısa bir şekilde kestirmiş olan bir kadının toplumsal beklentinin temel özelliklerini barındırmadığı düşünülebilir. Toplumsal beklentiye ise içinde yaşanan toplumun kültürel verimleri ve yaşam tarzı belirler. Kültürel verimlerden biri olan halk edebiyatı unsurlarında kadınlar genellikle uzun saçlı, hatta uzun ve siyah saçlarına hayran olunan tipik bir sunuma

sahiptir. Gerek halk edebiyatında hatta gerekse günümüz televizyon dizilerinde kadınların en temel özelliklerinden birisi uzun saçlı olmalarıdır.

Alna dökülen kâküller, omzu örten uzun saçlar, örgüler ve perçemler kadına ait güzellik unsurlarının içinde yer alır. Ninnilerde de saçın, kadın ve kız çocukları için bir güzellik unsuru olduğu ve fiziki beklentilerin içinde yer aldığı görülmektedir.

Denizin dibi oluklu,

Sular akar sülüklü, balıklı,

Ensesi çatal örüklü,

Nennen derim yavrum nenni! (Çelebioğlu, 1995:199)

Çal yöresine ait bu ninnide, annenin ninni okuduğu bebeğin henüz örülecek kadar uzun saçla sahip olmadığı aşıkardır. Ancak anne, kızının ileride örebileceği kadar uzun saçlarının olmasını arzulamakta ve beklemektedir. Türk toplumunda çok eski dönemlerden beri uzun ve örgülü saçın ayrı bir önemi vardır; saç inançla birlikte gelen bir gücü işaret eder. İşcanoğlu'nun verdiği bilgilere göre en eski Türk inanışlarından biri olan Şamanizm'de saçın canlı olduğu ve bir ruh taşıdığı düşünülmektedir. Bu yüzden Şamanlar uzun saçlı olurlar ve saçlarının onlara güç verdiğine inanırlar (İşcanoğlu, 2022: 288). Aynı zamanda Türk dünyası halk anlatılarında saç, örülü veya açık olması, örgü sayısı itibarıyla de kadının yaşını, medeni durumunu veya çocuk sahibi olup olmadığını işaret edecek şekilde kullanılmıştır. Saçların örgülü veya açık olması, uzun ya da kısa olması, düz veya kıvrıkcık olması ve rengi edebi anlatılarda farklı bir anlam taşır. Uzun saç güçlü ve uzun ömürlü olmayı, kıvrıkcık saç kötülüğü, ak saçlar bilgeliği, kara saçlar gençliği ifade etmek için kullanılmıştır (İşcanoğlu, 2022: 296).

Güzellik kavramı dendiğinde sadece saç değil fiziki birçok unsurun ninnilerde yer aldığı görülür. Kaş, kirpik, göz, boy, ten rengi, kınalı olma gibi birçok faktör güzelliğin niteliği açısından belirleyicidir.

(...)

Yavrumun uzun saçları,

Simsiyah keman kaşları,

Can alıyor bakışları,

Ninni yavrum ninni!

Ninni yavrum ninni!

Uyu kızım büyüyesin,

Rüyanda babanı göresin,

Sabah baban gelince,

Ellerini de öpesin,

Ninni yavrum ninni!

Ninni yavrum ninni! (Demir ve Demir, 2014: 49)

Uzun saçlar ve siyah uzun kaşlar kız çocuğunun güzelliğini can alıcı bir noktaya taşır. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından arzu edilen, alınan-verilen, evlendirilen, evlenme aşamasında bir meta gibi erkek evi tarafından alınıp götürülen kadının edilgen bir konumda olduğu görülür. Güzellik ise aynı kadının etkinlik gösterebildiği tek alandır. Kız çocuklarına güzelliğinin bir güç olduğu bilgisi bebektikten itibaren işlenir. Güzel olduğu taktirde can verici değil can alıcı bir konuma yükselebilir. Ama ninninin devamında bu konum bile sınırlandırılmıştır, babasının/ erkeğin elini öpecek ve itaatini, saygısını gösterecektir.

Kara kaşlı, zeytin gözlü,

Beyaz yüzlü, doğru sözlü,

İpek saçlı, tunç bilekli,

Temiz yürekli olası kuzum ninni! (Çelebioğlu, 1995:107)

Bu örnekte olduğu gibi bazı ninnilerde fiziki beklentiler ile duygusal ve ekonomik/ toplumsal statü beklentilerinin bir arada olduğu görülür. Daha önce de bahsettiğimiz üzere halk edebiyatı ürünlerinde güzellik iyilikle ilişkilendirilirken çirkinlik kötülük ile ilişkilendirilir. Kız çocuğunun hem kara kaş ve zeytin gözlerle bir güzelliğe hem de iyi bir kalbe sahip olması beklenmiştir. Ninnide kelimelerin anlam örüntüsüne bakıldığında ilişkili kelimelerin aynı dizede olduğu görülmektedir. “Beyaz yüz-doğru söz” kelime grupları aynı dizededir ve beyazlık saflığın, temizliğin, dürüstlüğün timsalidir. Bu minvalde beyaz bir yüze sahip olma hem fiziki bir beklenti taşır hem de kız çocuğunun dürüst bir insan olmasına yönelik duygusal bir beklenti ifade eder. Dilimizde “yüzü bahtı ak olmak, iki cihanda yüzü ak olmak, yüzü kara olmak, yüzü kara çıkartmak” gibi birçok deyim olmasına bu yorumumuzu kanıtlar niteliktedir. Geoffrey Lewis, Dede Korkut coğrafyasındaki kadınlar hakkında bilgi verirken Oğuz kadınlarının genellikle akça yüzlü olarak tasvir edildiğini çünkü pastoral toplumlarda bronzlaşmanın bir zenginlik ve mevki işaret ettiğini ifade eder (Lewis, 1974, 10).

Güzellik unsurlarından saç, kaş ve kirpiklerin uzunluklarından başka renkleri de önem arz etmektedir. Ninnilerde kız çocuğunun saçının, kaşının ve kirpiklerinin siyah renkte olması beklenir.

Dandini dandini dastana,

Kızlar girmiş hamama,

Hamamın yolu taşlıdır,

Kızımın kaş karadır,

Nenni kızım nenni!

Nenni kuzum nenni!

Eee eee eee...eee eee eee... (Demir ve Demir, 2014: 129)

Yukarıda verilen ninni örneklerine bakıldığında “yavrumun uzun saçları/simsiyah keman kaşları”, “kara kaşlı zeytin gözlü”, “kızımın kaş karadır” gibi siyahlık içeren kelime gruplarına rastlanır. Halk edebiyatında ve divan edebiyatında saç, kaş ve gözler çoğunlukla siyah(kara) olarak ele alınır. Saç, siyahlıkla ilgili birçok kelime ile tasvir edilir. (Gece, duman, saye, zulmet, bela, sevda vb.) Şairlerin dünyasında “güzel için sarışınlık âdeta yasak renktir. Şairler, sarı rengi solgun, bitkin ve hastalıklı yüzlerini ifade etmek için kullanmışlardır” (Şahin, 2011: 1854). Siyah renk hem güzellik unsurunu pekiştirmesi hem de sevdâyı çağrıştırmasıyla halk anlatılarında ve ninnilerde kullanılagelmiştir.

Ninnilerde kız çocuğundan beklenen güzellik unsurlarından bir diğeri ise kınalı olmasıdır. “Kınanın, özellikle kadınlar arasında çok uzun dönemlerden beri kullanılan yaygın bir süslenme aracı olduğu, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’daki ritüellerde de sıkça kullanıldığı bildirilmektedir” (Karaca, Şar, 2016: 30). Türk kültüründe de evlilik, ölüm, doğum, askerlik gibi birçok geleneksel törende el, ayak ve saç renklendirmek için kullanılmış bir süslenme aracı olduğu görülmektedir. Kadınlarda kınalı olmanın taşıdığı birçok anlam mevcuttur. Bunlardan ilki evlilik töreninden birkaç gün önce geline yakılan kınadır. Bircan ve Aydın Durdu, kadınlar tarafından şekillenen bir ritüel olan kınanın bekârlıktan evliliğe geçişin bir simgesi olduğunu ve halk arasında adanmışlığı temsil ettiğini söylemektedirler (Durdu ve Durdu, 2006).

Ninni dedim ninnisine,

Çayır çimen koyusuna,

Kızım ellerini kınalamış,

Kahve vermiş dayısına! (Çelebioğlu, 1995:233)

Toplumsal cinsiyet rollerinde kadının yerinin iç mekân, görevinin ise ev işleri ve çocuk bakımı olduğu görülür. Her kız çocuğu belli bir yaşa geldiğinde bu görevleri annesinden devralır ve öğrenilen bu cinsiyet rolleri nesiller boyu aktarılır. Yukarıdaki ninni örneğinde kız çocuğu ev işlerinde annesine yardım edecek ve kahve pişirecek yaşa gelmiştir. Türk kültüründe kahve, misafir ağırlarken içildiği gibi kız isteme merasimlerinde de ikram edilir ve içilir. Bu bağlamda kahve pişirecek yaşa gelmiş bir kızın aynı zamanda ellerinin kınalı olması bize “kahve verme” edimini farklı açıdan yorumlayabilme imkânı tanımaktadır. Dolayısıyla ninnide bahsi geçen kızın akrabaları karşısında görücüye çıktığını ve evlilik arifesinde olduğunu söyleyebiliriz. Annenin zihninde canlandırdığı bu kurgu, içerdiği toplumsal cinsiyet rolleri bakımından önemlidir. Bir kız çocuğu daha bebekken ileride yaşayacağı geleneksel örüntüleri annesinden dinlemeye başlamaktadır.

Kına sadece evlenmek üzere olan kızlara değil aynı zamanda bebeklere de yakılmaktadır. Tokmak, bazı bölgelerde altı aylık olan kız bebeklere “altı aylık” veya “buçuk kınası” adı altında kına yakıldığını ifade etmektedir (Tokmak 2009: 28-29, akt. Düzgün, 2016:55).

Dandini dandini,

Danalı bebek,

Elleri kolları kınalı bebek,

Benim kızım büyüyecek,

Büyüyüp de gelin olacak,

Nenni kızım nenni! (Demir ve Demir, 2014: 122)

Bu ninnide kız bebeğin elleri ve kolları kınalıdır. Dolayısıyla bebeğin yaklaşık altı aylık olduğu tahmin edilmektedir. Aile bireylerinin kız bebeğe sahip oldukları için mutlu olduklarını da yaptıkları kına ritüeline dayanarak söyleyebiliriz. Çünkü bu ritüel kız çocuklarının haneye girişini kutlamak amacıyla yapılmaktadır ve aslen bir mutluluk, kıvanç göstergesidir. Ebru Irmak ve Muaffak Sarıoğlu, bu ritüelin Türkiye’ye Balkan göçmenleri tarafından getirildiğini düşünmektedirler. Yaptıkları çalışmada kız çocuğunun toplumdaki varoluşunu müjdelemek, kız çocuğunu kutsamak, onu nazardan ve kötülüklerden korumak, peygamberin sünnetini yerine getirmek, bebeği güzelleştirmek amacıyla Trakya Bölgesinde ve kırsal alanlarda bebek kınası yakıldığını belirtmişlerdir (Irmak ve Sarıoğlu, 2023:9).

Bebekken yakılan bu “altı aylık kınası” aynı zamanda gelin olurken yakılacak kınaya bir ön hazırlıktır. Yukarıdaki örnek ninnide aynı zamanda kız bebeğe büyüyünce gelin olacağı bilgisi de sunulmaktadır. Gelin olmak, evli olmanın ötesinde aynı zamanda ataerkil bir iktidar biçiminin göstereni haline gelmiştir. Gelin, erkek evi tarafından bir at ile kendi evinden alınır ve bambaşka bir evde/coğrafyada yeni bir hayata başlar. Kendi ailesini, soyadını geride bırakır; erkeğin soyadını alır, erkeğin ailesine hizmet ve saygı göstermekle yükümlü hale gelir. Gelinin kendini eşine ve eşinin ailesine adaması beklenir. Bu yüzden evliliğin arifesinde “geline kına yakılmakta, çünkü gelinin ailesi kızını gelenek ve göreneklerimize göre baba ocağından başka bir eve göndermekte, kocasına ve yeni evine kurban etmektedir” (Karaca ve Şar, 2016:33). Düzgün’e göre “Kına, yeni evlenmiş hanımlar için bir nevi alyans vazifesi de görür. Genç hanımların evli ya da bekâr olup olmadıkları el ve ayaklarına yakılan kınanın tazelüğünden anlaşılır” (Düzgün, 2016:57).

Karaca ve Şar’ın aktardığı bilgilere göre kınanın İslami bir motif olma özelliği gösterdiği de görülmektedir. Kına yakmanın İbrahim Peygamber ile başladığına inanılmaktadır. Rivayetlere göre İbrahim Peygamber oğlu İsmail’i kurban ederken bir kınalı koç gelmiş ve Allah tarafından İsmail’in yerine bu koçun kurban edilmesi istenmiştir. Bu olay ile kına yakma geleneğinin doğduğu, o günden sonra da adak ve kurbanlıkların süslenmeye başladığı belirtilmiştir. Hz. Muhammed’in de kına kullandığı ve bu yüzden kına kullanmanın sünnet olduğu söylenir (Karaca, Şar, 2016:32). Bu konuda ninniler vesilesiyle yapabileceğimiz diğer bir yorum ise kınanın kozmetik ürün olarak kullanımının bu dini örüntüler sayesinde kısıtlanmamış olmasıdır. Türk toplumunda özellikle eski dönemlerde kadının kozmetik ürünler kullanmaları ve çok gösterişli olmaları hoş karşılanmamıştır. Düzgün’ün ifadeleriyle “kına söz konusu olduğunda ise bu anlamda büyük ölçüde toplumsal bir mutabakata varıldığı tespit edilmiştir. Kuşkusuz bu anlayışın gelişmesinde kına ile İslam dini arasında kurulan ilginin büyük ölçüde etkisi vardır” (2016:59).

Ele alınan örneklerde Türk ninnilerinde kız çocuğundan istenen ve beklenen en temel fiziki özelliğin güzellik olduğu görülmektedir. Öyle ki bu güzellik renk ve boyutla ilgili niteliklemlerle ninnilerde ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Çalışmaya dahil edilen az sayıdaki ninni örneğinden hareketle böylesi genelleyici bir yorum yapmak ilk bakışta indirgemeci bir tavır olarak algılanabilir. Ancak bu noktada ninnilerin, diğer tüm unsurlarıyla birlikte var olan kültürün sadece küçük bir parçası olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Daha açık bir ifadeyle ninniler dışındaki diğer kültürel unsurlarda da kadından temel beklentinin güzellik olması, Türk ninnileri hakkında bütüncül bir yorumda bulunmamızın dayanağı olarak kabul edilmelidir.

1.2. Sosyokültürel/ekonomik ve Toplumsal Statü Beklentileri

Din, siyaset, ekonomi gibi birçok alanda egemenliği tekelinde tutan ataerkil hegemonyada kadın ikinci planda yer alır. Kadının aleyhine işleyen bu ideolojik yapılanma, biyolojik farklılıklara dayandırılarak meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Söz gelimi gebelik ve emzirme sürecinde bir kadın eve mahkumdur, bebeğin bakımı ve beslenmesi ile ilgilenmesi gerekmektedir. Bu yüzden cinsiyete dayalı görev paylaşımında evde vakit geçirebileceği sorumluluklar ona atfedilmiştir. Leibowitz, “erkeklerin kadınlardan daha büyük yapılı oldukları için kadınlar üzerinde baskın olduğu fikrinin kabul gördüğünü, hatta daha iri olan erkeklerin daha küçük yapılı ve güya daha az egemen erkek üzerinde dahi bir tahakküm kurduğunu belirtir” (Reiter, 2016:22, akt. Özcan Güler, 2022:28). Yani erkeğe kıyasla kas gücünden mahrum olan kadının yapabileceği meslekler de kas gücü gerektirmeyen işler olmalıdır anlayışı söz konusudur.

Bir grubun, o grubun üyelerinin davranışları ve özellikleri hakkındaki genellenmiş inançlara “kalıpyargı” denilmektedir. Kadınların daha duygulu, duyarlı oldukları, çocukları sevdikleri ve çocuk bakımından anladıkları, fedakâr oldukları; erkeklerin de bağımsız, soğukkanlı, cesur, kuvvetli oldukları, ev dışında çalıştıkları düşünülmektedir. Bu düşünceler topluma ait yargılardır ve toplumun kadınlardan ve erkeklerden beklediği “kadınsı, erkeksi” cinsiyet kalıplarını oluşturur (Dökmen, 2009). Bu kalıpyargılara göre kadın sadece bedensel değil duygusal olarak da daha zayıf ve hassastır. Bu yüzden sağlam bir irade ve mücadele gerektirecek işlerin kadına uygun olmadığı hususunda bir genel kanı hakimdir. “Liderlik, karar alma, başatlık ve başarı yönelimli davranışlar” toplumsal cinsiyet hiyerarşisini destekler nitelikte erkeğe atfedilmiştir (Özcan Güler, 2022:26). Özcan Güler, cinsiyete göre görev dağılımına dair şu bilgileri aktarmaktadır:

“İlkelerde yiyecek toplamının kadın işi olduğu noktasında araştırmacılar hemfikirdir [...] Kadının yaptığı iş ağır, hareketsiz, üretimi destekleyen, yaratıcı, gerektiğinde bakım ve tedavi odaklı incelikli işler iken erkeğin işi onu keşfe teşvik eden, hareketli, adrenalin içeren işler olmuştur. [...] Savaş ve avlanma erkeklerin etkinlik alanı içinde erkeğe göre biçimlenirken annelik ve toplayarak, yetiştirerek besin elde etme kadın etkinliği olarak şekillenir.” (Özcan Güler,2022:28-29).

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları erkeği kadından daha fazla güç ve statü sahibi olabileceği bir konuma yerleştirmiştir. Bunun sebebinin biyolojik farklılıklar olduğu fikri ise her iki cins için görev paylaşımını meşrulaştırmış ve kabullenilmesini kolaylaştırmıştır. Oysa bu görev dağılımının ayrımcı ve erkeği başat konuma getiren yapısı hakikatte biyolojiyle değil ancak ataerkillikle açıklanabilmektedir. “Ataerkil kavramı en genel anlamıyla babanın ya da ‘aile reisi sayılan erkeğin’ yönetimini ifade etmektedir ve aslında belirli bir ‘erkek-egemen aile’ türünü anlatmak üzerinden temellenmiştir” (Kurt Topuz, 2019:30). Ataerkil yapılanmada erkeği/ babayı hâkim kılan asıl unsur akrabalığın ve evliliğin erkeğin soy çizgisine göre inşa edilmesidir. Ataerkil yapıda iktidar erkektedir ve çocuklar baba soyuna mal edilir. Aynı zamanda iktidar, iktidara sahip olanın iktidara tabi olanlar üzerindeki tahakkümünü de içerir. Kurt Topuz’un aktardığı bilgilere göre bu terim sadece babanın iktidarını değil kaynağını babanın iktidarından alan her türlü toplumsal yapıyı (site prensi, kabile şefi, yönetici, patron vb.) anlatmak için de kullanılır. Ancak daha sonra bu kavram kadınların erkekler tarafından tabi bırakıldıkları ya da kendilerinin tabi olduğu bir baskı ve eşitsizliğin ifadesi olarak, erkekler tarafından yönetim anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Ataerkil sistem içinde şekillenen toplumsal cinsiyet hiyerarşisi bu bağlamda bir ast-üst ve boyun eğme ilişkisini belirtir (Kurt Topuz, 2019).

Duman’ın aktardığına göre erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünü destekleyen en önemli unsur tek eşliliğe geçiş olmuştur. Tek eşliliğe geçiş ile kadının bir “mal” ve en önemlisi erkeğin malı olarak kabul

edilmesi anlayışı söz konusudur. Ataerkilliğe geçiş kadınlarla eşlenen erkeklerin miras soylarını güvence altına alıp mülkiyetlerini korumaya karar vermeleriyle başlamıştır. Dolayısıyla ataerkillik genelde bir erk tarafından üretimin ve mülkiyetin kontrol altına alınmasını salık verirken özeldede kadının, genelde kadın üretiminin ve kadın cinselliğinin erkekler tarafından kontrol edilmesini bir başka deyişle erkeklerin kadın işgücü üzerindeki tahakkümünü ifade eder (bk. Tunç, 2021; Duman, 2022).

Erkeğin toplumsal yapılanmaların her biri üzerinde hakimiyet kurması ve mülkiyeti elinde bulundurmasıyla kadın sadece biyolojik, fiziksel olarak değil aynı zamanda ekonomik ve toplumsal statü bakımından da erkek tahakkümüne boyun eğmiştir. Kadını ikinci planda tutan ve erkeğe bağımlı kılan ataerkil sistem, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden iki cins özel etiketlemeler yapmıştır. Bu etiketler, söylemde “erkeği etken, kadını edilgen; erkeği güçlü kadını zayıf ve korunmaya muhtaç; erkeği muktedir kadını ise itaat eden” olarak yaftalar (Kurt Topuz, 2019: 32).

“Bu sayede kadın uysallaştırılan, itaat eden, özgürlükten mahrum bırakılan taraf olarak erkeğe boyun eğen ve erkeğe tabi kılınan simgesel bir düzen içerisinde kendisi var etmeye çalışacaktır. Yaratılan ve mitlerle, dinsel öğreti ve alıntılarla, mitolojiyle pekiştirilen bu söylem de bu sayede kendini yeniden ve yeniden üretme şansını bulacaktır.” (Kurt Topuz, 2019:32).

Sadece mitler ve dinsel öğretilerde değil aynı zamanda ele aldığımız ninnilerde de kadının hem ekonomik hem toplumsal statü bazında erkeğin tahakkümünde ve geri planında olduğu görülür.

Kızım kızım kız bana,

Kızımı vermem Osman’a,

Osman çalışsın getirsin,

Kızım yesin otursun!

E, e, e ninni! (Çelebioğlu, 1995:220)

Bu ninni örneğinde kız evlat, eş seçiminde ve aile ekonomisine katkı boyutuyla edilgen bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlenip evlenemeyeceğinin kararını veren ve son noktayı koyan ailedir. Burada ailenin kararını etkileyecek olan ise erkeğin çalışma yani ekonomik durumudur. Çünkü ataerkil sistemde mülkü elinde bulunduran erkektir ve erkek evin babasıdır, ailenin sahibidir. Dış mekânda konumlandırılan erkek/baba çalışır, para kazanır, evinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Kadının ise emeğini ortaya koyduğu ve çekip çevirmekle yükümlü olduğu yer evidir. Dökmen’in “Geleneksel iş bölümünde ev işlerini kadın yapar, erkek de evin ekmeğini kazanır” (2022: 196) şeklindeki tespiti de bu görüşümüzü destekler niteliktedir. İç mekânda konumlandırılan kadına düşen görev ev hanımlığıdır ve ev hanımı evde hazır yiyen, rahatça oturup keyfine bakan biri gibi görülür. Renzetti ve Crran; kadının temizlik, bulaşık, yemek, çocuk bakımı gibi görevleri yerine getirmesinin toplumsal kabuller doğrultusunda işten sayılmadığını ifade etmektedir:

“Ev işleri seksenden fazla görevi içermekle birlikte uzmanlaşmış işlere dahil edilmez. Ev işi sürekli tekrarlanır, asla tamamen bitmez; tatillerde bile yapılır. Ev işleri özel yaşamla ilgilidir ve kişi kendi evinin işini yaparken ücretli işler gibi işe gitmek üzere evden ayrılmaz, ev işleri sadece evde yapılır. Ücretsizdir. İşlerin değeri getirdiği gelire bağlantılıdır, ev işlerinin karşılığı bir ücret olmadığı için değerli de görülmez.” (Renzetti, Crran: 1992 akt. Dökmen, 2022: 195).

Kız çocuğuna hitap edilen yukarıdaki ninni her iki cinsiyet rolüne yönelik beklenti içerir. Annenin beklentisi kızının ev hanımı olması ve iş sahibi kocasının ekonomik gelirine tabi olmasıdır. Dolayısıyla kızını “vereceği” erkeğin evini, ailesini geçindirebilecek ekonomik statüye sahip olması gerekmektedir. Ataerkil sistem sadece kadınları değil erkekleri de tahakkümü altında ezer, erkeklik biçimleri ile onları sınırlandırır. “Dolayısıyla, ataerkil sistem olarak adlandırdığımız toplumsal hiyerarşik yapı yalnızca cinsiyete dayalı bir sıralama değil; aynı zamanda bünyesinde ırk, sınıf, engellilik, yaş gibi değişkenleri barındıran girift bir hiyerarşi sistemidir” (Duman, 2022:39). Tam bu noktada ataerkil sistemi ortaya çıkaran “hegemonik erkeklik” olgusu karşımıza çıkar.

Kurt Topuz'a göre hegemonik erkeklik, kadınlar ve erkekler ile erkeklerin kendi arasındaki iktidar ilişkilerini meşrulaştıran, toplumdan topluma farklılık gösteren idealleştirilmiş bir erkek kimliğini anlatmak için kullanılmaktadır. Hegemonik erkeklik, kadına göre konumlandırılmıştır ve "kadını" olanın dışlanmasıyla şekillenir. Buna göre ideal erkek formu güçlü, otoriter, duygusallıktan uzak, heteroseksüel, sportif, iş gücü sahibi ve cinsel olarak aktiftir (Kurt Topuz, 2019:36).

"Bu bağlamda yeterince sert ve kaba olmayan, küfretmeyen, zorluklara dayanamayan, çabuk pes eden hatta ağlayan erkekler kadını bulunur. Bu noktada erkek toplumsallaşma süreci boyunca ve bu sürecin sonunda sünnet, askerlik, iş bulma, evlilik gibi sürekli kendini kanıtlamak zorunluluğu üzerinden gerçekleşen sınavlardan başarılı olmak zorundadır ki erkek kalabilsin. Şayet erkek bu sınavları geçemezse erkekliğini kanıtlayamaz ve erkekten sayılmaz. O nedenle hegemonik erkeklik özelliklerine sahip olduğunu göstermesi bakımından her daim kendisini kanıtlaması gerekmektedir." (Kurt Topuz, 2019:36).

Bir erkeğin kendini kanıtlaması gereken en önemli mecra ise ailesidir. Eril hegemonya tarafından kadından üstün tutulan ve "kendine ait olan kadını" nı kanatları altında muhafaza etmesi gereken varlık olan erkek, her daim çalışmak, para kazanmak ve ailesine bakmakla görevlidir. İncelediğimiz ninnilerde "erkek kazanır, kadın yer" anlayışının izleri görülmektedir.

Aylar dolsun beşiğine,

Nasib dolsun kaşığına,

Eller kazansın sen ye!

Ninni yavrum ninni! (Çelebioğlu, 1995:157)

"Kazanılmış mal yiyen", erkek eline bakan ve erkeğin denetiminde bir hayat sürmesi gereken kadının ekonomik statü kadar toplumsal statüde de erkeğe bağımlı ve erkeğin onayına muhtaç olduğu görülür. Özelle erkeğin, genelde toplumun onayını aldığı ve toplumsal statüde konumunu yukarıya taşıyan en önemli faktör ise evliliğidir. Blackstone'un ifadesiyle "Evlilikle birlikte kanun önünde eşler tek bir kişi haline gelirler. Bunun anlamı şudur: Evlilik sırasında kadının yasanın tanıdığı bir varoluşu kalmamıştır ya da en azından, onu himayesi altına alan erkeğin varoluşuyla ortaklaşmıştır" (Donovan 2019:26'dan akt.Özcan Güler, 2022: 53). Özcan Güler'in bu bağlamdaki görüşleri de Blackstone ile aynı doğrultudadır:

"Özellikle evlenme, kadın için toplumsal statü kazanmadaki önemli geçiş aşamalarından biridir. Bekarlıktan evliliğe geçiş bir anlamda kadın için saygınlık hiyerarşisinde bir nebze de olsa ilerleme sağlarken diğer taraftan önemli bir paradoksa da işaret eder. Evlilikle birlikte kadın, bu sefer kocasının tasavvur ettiği nesneye dönüşerek evliliğe tutunur." (Özcan Güler, 2022: 53).

Evlili olması, kadını toplumsal statü hiyerarşisinde üst basamaklara çıkarsa da tek başına yeterli değildir. Evlilik kurumunun temellerinden biri sayılan erkek soyunun devamına da hizmet etmeli yani anne olmalıdır. Önal'ın aktardığı bilgilere göre annelik rolü kutsaldır ve özellikle Türk kültüründe çocuğu olmayan kadın eksik, yarım ve hatta bazen lanetli olarak tanımlanmaktadır. Çünkü kadınların kadın oluşlarını belirleyen etkenlerden biri de çocuk doğurabilme yetisidir. "Çocuksuz kadın, meyvesiz ağaca benzer." atasözü de Türk toplumunun bu konudaki düşüncesini destekler niteliktedir. Toplumun bu yaklaşımı kadında o kadar yer etmiştir ki çocuk doğurması onun kendi yeterliliğini ve kadınlığını ispatlaması için zorunlu hale gelmiştir (Önal, 2019). Erhan Solmaz da kadının, toplumsal yapıda kendi macerasına başladığı andan itibaren anne olmaya özendirildiğini; aksi bir durumda ise çeşitli toplumsal yaptırımlara maruz kaldığını ifade eder (2018: 129).

Kavak gibi uzayasın ninni,

Söğüt gibi dal yayasın ninni,

Kazanılmış mal yiyesin ninni,

Sen de benim gibi döl dökesin ninni! (Çelebioğlu, 1995:159)

Kavak gibi uzayasın,
Söğüt gibi dal yayasın,
Anne gibi döl dökessin!

Uyu yavrum uyu ninni! (Çelebioğlu, 1995:159)

Farklı varyantları olan yukardaki ninnide fiziksel beklenti, ekonomik beklenti ve toplumsal beklenti iç içedir. Annesi, kızının uzun boylu olmasını istemektedir. Kız çocuğunun güzel olması, uzun boylu olması, uzun saçlı olması onun evliliğe giden yolda tercih edilmesini sağlayan özelliklerdir. Bir kadın beğeni cezbedecek ne kadar çok özellik taşırsa o kadar çok erkek tarafından arzulanan, istenecek dolayısıyla da o erkeklerin arasından ekonomik ve toplumsal statüsü yüksek olan erkeği seçme şansı doğacaktır. Statüsü yüksek bir erkekle evlenen kadın ise dolaylı yoldan yüksek bir statüye sahip olacaktır. Ancak sahip olduğunu bu yeni statü annelikle taçlanmadığı sürece risk altındadır. Cinsiyet rollerinin kazanımında genellikle kız çocuklar annelerini, erkek çocuklar da babalarını model alırlar. Ninnide hitap edilen kız çocuğu da annesi gibi olmalı yani “döl dökmelidir”.

Nazlı'nın aktardığı bilgilere göre ataerkil yapı, kadının toplum içerisindeki statü ve rollerini onun doğurganlık ve cinsel partnerlik işlevlerini temel alarak biçimlendirmektedir. Ataerkil yapının toplumsal cinsiyetlendirilmiş kadın bedenine yüklediği toplumsal cinsiyet rolleri (annelik, eşlik, cinsel partnerlik, ev hanımlığı vb.) kadının biyolojik niteliklerini işaret etmekte ve ataerkil yapı içindeki ‘üretim’, ‘yeniden üretim’, ‘koruma’ süreçlerinin içeriği ile de örtüşmektedir. Erkek egemenliği, bu süreçlerin devamını ve kontrolünü sağlayan bir iktidar biçimini ortaya koymaktadır (Nazlı, 2019). Nazlı, bu görüşlerin yanı sıra konuyla alakalı olarak ayrıca şunları ifade eder:

“Yeniden üretim süreci, kadın bedeninin doğurganlığının merkezde yer aldığı bir süreçtir. Doğurgan kadın bedeni, erkek egemen düzenin belkemiğini oluştururken yeni nesillerin devamını, erkek egemen düzenin sürekliliğini ve ekonomik yapıyı da beslemektedir.” (Nazlı, 2019: 59).

Kadın bedenini doğurganlık, cinsel partnerlik, güzellik, çekicilik gibi özelliklerine göre sınıflandıran ve bu özelliklerin derecelerine göre toplumsal statü bahşeden ataerkil yapı, erkekleri de kendi içinde ekonomik özelliklerini vurgulayacak biçimde sınıflandırır, onları ekonomik statülerine göre derecelendirir. İncelediğimiz ninnilerde evlilik söz konusu olduğunda kız evladın kendi kararını vermediği ve edilgen konumda olduğu görülmekteyken damat adayının da toplumsal kabullere göre taşınması gerektiği düşünülen nitelikler vurgulanmaktadır. Bu nitelikler genellikle erkeğin ekonomik statüsünü işaret edecek biçimde kurgulanmıştır.

1. Benim kızım eğilmesin,
Fıstığı yere değmesin,
Dünürleri gelirmiş,
Oğlun getir beğensin! (Çelebioğlu, 1995:157)

2. Hoppala hoppala hoppala,
Ben kızımı veririm bakkala,
Bakkal fındık bal getirir,
Kızım yer de bitirir! (Çelebioğlu, 1995:218)

3. Boş olmaz ise taş olsun,
Kızım memura eş olsun!
Ninni yavrum ninni! (Çelebioğlu, 1995:157)

1 numaralı ninnide anne kızının başkasına muhtaç olmamasını, başkasının önünde adeta bir kul gibi eğilmemesini dilemekle birlikte son satırda bunun tersi bir söylem benimsemektedir. Çünkü karşısındakinin önünde eğilmeyen bir varlık karşıdakiyle eşit konumdadır, oysa bu ninnide anne kızını karşı taraftan aşağı ve ikincil bir pozisyonda görmekte dolayısıyla da başkası tarafından beğenilmeye açık bir meta gibi sunmaktadır. Bu bağlamda kadın ikinci plana atılmayı ve yetersiz, kıymetsiz hissetmeyi önce ailede öğrenir. Birincil konumda yer alan damat adayı erkek, bahsi geçen kızı şayet seçip beğenirse gelin olarak “alacaktır”.

2 numaralı ninnide kız çocuğuna yönelik yine bir “alma verme” ilişkisi görülmektedir. Kız çocuğu, babanın ve ailenin mülkü gibidir, dolayısıyla evlendirilmesine ve bunun kimle olacağına dair karar sahibi de ailedir. “Genç kızlar tam bir edilgenlik halinde ana-babaları tarafından istenilen zamanda ve kişiyle evlendirilmekte ve birilerine verilmektedir. Oysa erkekler kendi başlarına kendi seçtikleri kızla evlenmekte, kız almaktadırlar” (Beauvoir, 2010, s. 15 akt. Önal, 2019: 76). Anne, kendisi de kadın olmasına rağmen eril söylemi benimsemiş ve ataerkil sistemin taşıyıcılığına soyunmuştur. Dil üzerinden kızını bir nesne gibi konumlandırır. Bu noktada dilin kullanım şekli ataerkil ideolojinin sürekli olarak kendini yeniden üretmesine imkân tanır. Annenin kızını “vereceği” damat adayı iş sahibi (bakkal) olmalı ve ev hanımı olarak evde oturmasını dilediği kızına ballar, fındıklar ile iyi bir hayat sunmalıdır.

3 numaralı ninnide anne erkekler arasındaki ekonomik hiyerarşinin farkındadır ve kızını bakkala göre toplumsal statüsü daha yüksekte olan memurla evlendirmek istemektedir. Meslekler toplumsal cinsiyet kalıpyargılarında sadece kadın ve erkek meslekleri olarak cinsiyete dayalı konuşlandırılmamış ayrıca meslekler kendi arasında statü bakımından derecelere ayrılmıştır. Buna göre toplumda bazı sektörler diğerlerine göre daha prestijli ve saygın olarak görülmektedir. Türkiye Mesleki İtibar Araştırması’nın verilerine göre mesleki itibar sıralamasında ön sıralarda yer alan meslekler doktorluk, hakimlik, öğretmenlik, mimarlık, mühendislik ve devlet adamlığı (vali, kaymakam vb.) iken en alt sıralamada yer alan meslekler pazarcılık, satıcılık (bakkal, kasiyer, seyyar satıcı), hamallık, boyacılık, temizlikçilik, bulaşıkçılık vb. dir. Genellikle iş garantisi olan mesleklerin itibarının daha yüksek olduğu ve itibar ile kazanç arasında da yakın bir ilişki olduğu görülür. Eğitim gerektirmeyen ve beden gücüne dayalı sektörlerin toplum içindeki statüsünün ise daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. (TYAP, 2015) Dolayısıyla ninnide annenin kızını evlendirmek istediği erkek, iş ve sabit bir gelir güvencesi olan, “sırtını devlete yaslamış”, toplumsal statüsü düşük olmayan bir mesleğe mensup olmalıdır.

Eril hegemonyanın sınırlarını belirlediği ve hiyerarşik yapıda karşılığı olan diğer bir özellik ise bireyin mensup olduğu etnisite ve millettir. Toplumsal cinsiyete dair kalıpyargılar toplumdaki topluma değişmektedir ve zengin, meslek sahibi, yakışıklı, güçlü, sportif bir erkek sadece bağlı olduğu etnisiteden dolayı dışlanıp hiyerarşik yapının en alt basamaklarına düşebilir. Duman’ın verdiği bilgilere göre ataerkillik sadece kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik ilişkiyi belirleyip tüm erkeklerin kadınlardan üstün olmasını ifade etmez. Bu indirgemeci anlayışla bakılacak olursa 1800’lerin ortasında Amerika’da yaşayan beyaz bir kadının toplumsal rollerdeki hiyerarşi bakımından siyah bir erkekte daha aşağı bir konumda yer alması gerekirdi. Oysa bu örnekte toplumsal statüyü belirleyen cinsiyet değil etnik kimliktir. Denilebilir ki ataerkil sistemde hiyerarşik yapılanmayı sağlayan yalnızca cinsiyet faktörü değil; ırk, sınıf, engellilik ve yaş gibi değişkenlerdir (Duman, 2022).

Erini kızım, serini kızım,

Seraskerin gelini kızım,

Kürde vermem ayran içer,

Köylüye vermem tarla biçer! (Çelebioğlu, 1995:158)

Birçok yörede varyantı olan yukarıdaki ninnide anne kızını toplumsal ve askeri statü bakımından önde olan seraskerin (askerlerin başı) oğluya evlendirme beklentisi içindedir. Saçları sırmalı ve kalçalı olarak betimlenen kız çocuğunun güzelliğe dair fiziksel nitelikleri onun arzu edilebilirliğini arttırmakta, bunun sonucu olarak da kızın ailesinin damat adayına yönelik beklentilerini çeşitlendirmesine imkân tanımaktadır. Ninnideki beklentiye göre makam ve rütbe sahibi bir aileye mensup olması gereken erkek (seraskerin oğlu) aynı zamanda Kürt etnik kimliğine sahip olmamalıdır.

Bahsi geçen ninni örneğinde anne kızını Kürt'e vermek istemediği gibi köylüye de vermek istemez. Köyde aile tarımının merkezde olması hasebiyle iş yükünün fazla ve yaşam koşullarının çetin olması, modernizm etkisiyle köylünün bir şehirlili karşısında daha geri kalmış olarak görülmesi, toplumsal statüsünün daha düşük olması annenin bu arzusunun arka planında yatan sebeplerden bazılarıdır. Nitekim özellikle - Özügurlu'nun da ifade ettiği gibi- "Sanayi Devrimi sonrasında köylülük; gerek nicel büyüklüğü, gerekse de iktisadi, siyasi ve sosyal önemi bakımından dünya çapında eriyen, yok olan bir toplumsal tabakadır" (2020: 57). Ülkemizde özellikle kırsal dönüşüm ve köyden kente göçlerin hız kazanmasıyla birlikte itibar kaybına uğramıştır.

Toplumsal hiyerarşiyi temsil ettiren diğer bir etmen ise sağlık ve engellilik halidir. Nasıl ki bir kadının tercih edilmesinde güzelliğe dair fiziksel unsurlar ön plandaysa, bir erkeğin eş olarak tercih edilmesinde de bazı unsurlar belirleyicidir. "Türk toplumu açısından hiyerarşik açıdan üst sıralarda yer alan erkek tipolojisi: Müslüman, heteroseksüel, cinsel açıdan üretken, tam zamanlı iş sahibi, askerliğini yapmış, engelli olmayan, fiziki ve siyasi iktidara sahip" olarak biçimlenmiştir (Duman, 2022:71). Toplumsal cinsiyet rollerine işaret eden ninnilerde annelerin kızlarını evlendirmek istemedikleri erkeğin özellikle topal olduğu görülür.

Hay hoppala hoppala,
Kızımı vermem topala,
Topal odun getirmez,
Kızım yakmasını bilmez, ninni! (Çelebioğlu, 1995: 218)

Hoppala yavrum hoppala,
Kızımı da vermem topala,
Topal odun getirsin,
Kışın yaksın otursun,
Yazın gezsün yürüsün,
Rahat rahat uyusun! (Çelebioğlu, 1995: 219)

Avcı toplayıcı topluluklarda erkeğin gücünün ve konumunun kas gücüyle, günümüzde ise ekonomik güçle doğru orantılı olduğu görülmektedir. Miras yoluyla değilse eğer bir erkeğin ekonomik açıdan güçlü olabilmesi çalışmasına bağlıdır. Çalışabilirliğini etkileyen en büyük etmen ise elbette sağlıklı olmasıdır. Fiziki güç beraberinde ekonomik gücü ve bağımsızlığı getirir. Bu sebeple ninnilerde bahsi geçen erkek, ailesinin geçimini sağlayabilmek ve hatta zenginliğe erişebilmek için engelli olmamalıdır. Yukarıdaki ilk örnek ninnide "kızımı vermem topala/ topal odun getirmez/ kızım yakmasını bilmez" ifadeleriyle erkeğin toplumsal cinsiyet rolü evine bakması, evin odununu ve ihtiyacını karşılaması olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda kızın odun yakmasını bilmemesi kültürel kabullerde bunun erkek işi olarak etiketlendiği ve bu işin evin babası, evin erkeği tarafından yerine getirildiği şeklinde yorumlanabilir.

Kadının toplum içerisindeki ve erkek karşısındaki statüsünü ortaya koyan önemli temalardan biri de başlık parası bahsidir. İncelediğimiz ninnilerde annelerin kız çocuklarının evliliği karşılığında erkek tarafından maddi bir beklenti içerisinde oldukları görülür. Kızlarına paha biçmek şeklinde kendini gösteren bu tutum aslında kadına yönelik bir değersizleştirmeyi ve kadın bedenini alınıp satılan bir meta durumuna düşürmeyi beraberinde getirir. Aynı zamanda başlık parası uygulaması eğer evlenmek istiyorsa erkeğin ekonomik bir güce sahip olmasını salık verir ve ataerkil sistemde onun aile reisi olma durumunu garanti altına alır.

Kızdır nazdır
Bin kuruş azdır,
Bin daha getir,

Gel Selime'mi götür!
Nenni de balam e nenni,
Nenni de yavrum e nenni! (Çelebioğlu, 1995:205)

Kızdır nazdır,
Bin lira azdır,
Bir daha getir,
Bindir götür! (Çelebioğlu, 1995:205)

Yukarıda gruplandırılan ninni örneklerinde annenin kızı için bir değer biçtiği görülmektedir. “Bin kuruş azdır/ bin daha getir” ifadelerinden anlaşılacağı üzere ortada sanki satılan bir mal için yapılan pazarlık vardır. Aynı zamanda “al, gel götür, bindir götür” tarzı ifade kalıplarıyla kadın kendi gitmeye muktedir olmayan, edilgen, erkeğin idaresine ve taşınmasına muhtaç bir varlık olarak sunulur. Nihan Kaya'nın, İyi Toplum Yoktur isimli kitabında ‘gelin’ sözcüğünün kökünün ‘gelmek’ olduğunu ve bu sözcüğün kadının evlenerek kocasının ailesinin evine gelmesini, hatta bu evin malı haline getirilmesini ifade ettiğini anlatır. Anadolu’da ‘kız isteme’, ‘gelin alma’ ve ‘ata bindirme’ törenlerinin günümüzde hala ‘gelin arabasıyla kız alma’ şeklinde devam ettiğini, bunun kadının edilgenliğini simgelediğini ve kendi hayatımızın kendi kontrolümüzde olmadığı inancını pekiştirdiğini söylemektedir (Kaya, 2019).

Ele aldığımız ninnilerde kız çocuğunun toplumsal hiyerarşideki konumunu belirleyecek diğer bir madde eğitim durumudur. Cinsiyete dair görev dağılımında kadının ev hanımlığı ile konumlandırıldığını daha önce söylemiştik. Erkeğin evin maddi ihtiyaçlarını, giderlerini karşılayacak vaziyette dış mekânda yer aldığı ve çalıştığı görülürken kadın ev içi görevlerle sorumludur, kocası tarafından ihtiyaçları ve giderleri karşılanır, sözcüğü toplumsal bakış açısına göre ‘hazır yer’. Dolayısıyla kadına yönelik geleneksel cinsiyet rollerinin ve beklentilerinin içinde eğitilmiş olması, meslek sahibi olması gibi bir durum söz konusu değildir. Günümüzde bu durum değişip kadının eğitim hayatında ve iş yaşamında yer almaya başladığı görülmekle birlikte toplumsal cinsiyete dair kalıpyargılar bu mesleklerin seçiminde belirleyici rol oynamaya devam etmektedir.

Benim kızım uyusun ninni!
Uyusun da büyüsün ninni,
Kızım öğretmen olsun da,
Çocukları okutsun ninni! (Çelebioğlu, 1995:167)

Urla’ya ait bu ninnide anne kızının bir meslek sahibi olmasını arzu etmektedir ancak arzulanan meslek bir sınıfın içinde (iç mekânda) gerçekleştirilen ve çocuk bakımıyla yakından ilgili görülen öğretmenliktir. Türk toplumunda öğretmenlik mesleğinin her zaman kadına atfedilen bir meslek olduğu aşikardır. Gökçen ve Büyükgöze Kavas, Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü isimli makalelerinde aktardıkları bilgilere göre kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rolleriyle uyumlu, ev ve aile sorumluluklarını aksatmayacakları mesleklere yöneldiklerini bu durumun ise kadınların eğitim ile iş yaşamında ilerleme olanaklarını kısıtladığını, düşük statülü ve daha az ücretli işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını belirtirler. Anaokulu, ilkokul öğretmenliği gibi çocuklarla ilgilenilmesi gereken mesleklerde kadın istihdamı yoğunlaşırken müdürlük gibi yönetime dair rollerde erkeklerin ağırlıklı olarak görev aldığını söylerler. Yaptıkları çalışmada örnek olarak incelenen 2017 yılında ülkemizdeki 112 devlet üniversitesi rektöründen sadece 3’ünün kadın olduğunu ortaya konmuştur. Erkeklerin kadınlara kıyasla askeri, teknoloji ve zirai alanlarda kendilerine daha çok güvendikleri, kadınların ise tipik olarak kadın mesleği olarak nitelendirilen hemşirelik, öğretmenlik gibi alanlara yöneldikleri aktarılmaktadır (Gökçen ve Büyükgöze Kavas, 2018).

Yük dibinde yerini ettim,

Sesinle sabah ettim,

Ben kızımı hafız ettim,

Nenni kızıma nenni!

Nenni yavruma nenni! ((N. Demir ve F. Demir, 2014: 175)

Yukarıdaki ninnide anne kızının Kur'an bilgisine vakıf olmasını ve hafız olarak yetişmesini arzu etmektedir. Aynı zamanda hafızlar toplumunda saygı gösterilen, kendilerine güvenilen ve dini yaşamla ilgili fikirlerine başvuru insanları olmaları hasebiyle geleneksel toplumlarda ön planda yer alırlar. Bu da hafız bir kadının bir ev hanımına kıyasla toplumsal hiyerarşide üst basamaklarda yer alması anlamına gelir.

Ele aldığımız ninnilerde sosyokültürel/ekonomik ve toplumsal statü beklentileri bakımından kadının pasif bir konumda kurgulandığı görülmektedir. Bu pasif konumun icracısı ise "gelin"dir. Ninnilerde genellikle gelin adayı, taze gelin veya ev hanımı olarak tasvir edilen kadına bu konumların avantajları (hazır yemek, çalışmak zorunda olmamak gibi) gösterilmeye çalışılmıştır.

1.3. Duygusal-Düşünsel Beklentiler

Toplumsal cinsiyet rolleri kurgulanırken fiziki beklentilerin inşasından sonra diğer bir basamak duygusal beklentilerdir. İnsan olmamız hasebiyle birbirimize toplumsal bağlarla olduğu kadar duygusal bağlarla da bağlıyız. Özellikle Türk aile yapısına ve değerlerine bakıldığında çocuğa yönelik duygusal beklentilerin çok fazla olduğunu görebiliriz. İncelediğimiz ninnilere çocuğun hayırlı evlat olması, aile kurması, ailesine bakması, evini çekip çevirmesi, yuvasına sahip çıkması, koruyucu bir rol üstlenmesi, ailesine ve ailesinin kararlarına itaat etmesi, çapkın olup olmaması ailesi tarafından beklenen özelliklerdir.

Kültürel düzlemde toplumsal cinsiyet rollerinin taşınmasına aracılık eden ninniler, masallar, türküler, efsaneler yoluyla kadın belirli duygusal beklentileri karşılamakla görevlendirilir. Bu görevde ise genellikle pasif bir tavra sahip olan kadının erkeğin korumasına muhtaç, erkeğe hizmetle görevlendirilmiş, bekarken babasına evliken kocasına itaat etmekle yükümlü varlıklar olarak tasvir edilmiştir. Böylesi bir kadınlık beklentisini ninnilerde de görmek mümkündür:

Kızcağzımı lay lay...

Uyusun kızcağzım uyusun,

Uyusun da büyüsün,

Çok faydalar göreceğim senden,

Kızcağzım lay lay...

Lay lay lay...

Lay lay lay... (Demir ve Demir, 2014: 90)

Ninni yavrum ninni,

Uyusun da koca kız olsun ninni,

Babasına hizmet etsin ninni,

Teyzesi pilav pişirecek,

Oğlum karnımı şişirecek! (Çelebioğlu, 1995:164)

Ninni yavrum ninni e, e, e,
Uyutayım büyüteyim e, e, e,
Anasına su taşısın e, e, e,
Babasına odun kessin e, e, e,
Tarlalara gitsin e, e, e,
Hayvanları gütsün e, e, e,
Büyüsün çalışsın e, e, e,
Dağlara taşlara gitsin e, e, e,
Gelincilik oynasın e, e, e,
Çelik çomak oynasın e, e, e,
Ninni yavrum ninni e, e, e,! (Çelebioğlu, 1995:164)

Örneklerini sıraladığımız yukarıdaki ninnilerde kadına atfedilen görevlerin daha önce bahsettiğimiz üzere iç mekânda gerçekleştirilen işler olduğu görülmektedir. Anne, aslında bir kız çocuğu doğurmakla ev işlerinde kendiyile bu görevi paylaşacak bir yardımcıyı doğurmuş olur. “Çok faydalar göreceğim senden” ifadelerinde annenin kız çocuğunun var oluşundan öte bir fayda beklentisi içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. İkinci ve üçüncü ninnide bu görevlerin neler olduğu sıralanmıştır. Evin erkeği olan babaya (veya varsa oğlan çocuklarına) hizmet etmek, eve su taşımak, odun kesmek, tarlaya gidip hayvan gütmek gibi evin yakın çevresinde gerçekleştirilebilecek işler onun sorumluluğunda olacaktır. “Teyzesi pilav pişirecek, oğlum karnını pişirecek” ifadelerinde de kız çocuğuna miras kalan cinsiyet rolleri pekiştirilmiştir. Şöyle ki ev içi bu görevler anne, teyze, hala gibi kadın akrabalar aracılığıyla yapıp erkeğe hizmet olarak sunulmuştur. Erkeğin oturup yemeği yiyen, kadınların ise yemeği pişirip sunan konumunda olması küçük yaştaki kız çocuğunun hafızasında yerini alacaktır.

Görev sıralamasında bahsi geçen kadının tarlada iş yapması zaten onun en arkaik görevlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Kız çocuk sorumlu olduğu işlerden arta kalan vakitlerinde de “gelincik” oynayarak gelecekteki yaşamının ve cinsiyet rollerininin talimini yapacaktır.

Uykularım senin olsun ninni,
Kuzum ufacıktan gelin olsun ninni!
Mini mini kuzum ninni,
Güzel yavrum ninni! (Çelebioğlu, 1995: 162)

Afyon ektim ocak ocak kızım,
Toplayalım kucak kucak kızım,
Ellerin gülleri açılmış,
Bizim de gülümüz taze taze tomurcuk,
Ninni de kızım ninni,
Allı da gelinim ninni,
Biricik kızım ninni. (Demir ve Demir, 2014: 81)

Yukarıdaki ilk ninnide annenin kızını küçük yaşlarda evlendirme isteği içinde olduğu görülür. Aynı şekilde ikinci ninnide daha küçük bir çocukken dahi “gelin” olarak adlandırıp geleceğe yönelik beklentisini dile getirmektedir. Ayrıca ikinci ninnide tarım işlerinde aktif rol üstlenenin, ekim dikim yapanın anne olduğu

görlür. Ekinleri toplayacak ve anneye görevinde yardımcı olacak olan ise kız çocuğudur. İncelediğimiz ninnilerde gül, gonca, tomurcuk imgelerinin kız çocuğunun ergenliğe girişiyile alakalı kullanıldığı görülmüştür. Anne başkalarının kızlarının ergenliğe girdiğini kendi kızının ise henüz açmamış bir tomurcuk gibi ergenlik öncesi dönemde olduğunu ima etmektedir. Ayrıca “allı gelin” şeklinde sunulan renk sembolizminde kırmızının arzu, cinsellik, yasak, kan, kurban edilme gibi anlamları ihtiva ettiği görülr. Kaya, kırmızının feda edilme, öfke, cinayet gibi olumsuz duyguların yanında coşkulu hayat, dinamizm, canlılık, eros, doğum, erotizm gibi anlamlara da geldiğini ve Eski Türk toplumlarında gelinliklerin kırmızı olduğunu söylemektedir (Kaya, 2019).

Kızım uyusun eve uyusun,
Büyüsün yuvasın kursun,
Aşının başında dursun,
Eşinin yanında dursun.
Uyu kızım ninni,
Büyü kızım ninni! (Çelebioğlu, 1995: 50)

Kızım kızım hoplasın,
Bahçede evcik oynasın,
Koca kakını görse de,
Yuvasından yozmasın!
Uyu kızım ninni,
Büyü kızım ninni! (Çelebioğlu, 1995: 50)

Muğla yöresine ait yukarıdaki ilk ninni örneğinde büyüdüğünde kız çocuğundan beklenen evlenip bir yuva kurmasıdır. Kurulan bu yuvada yemek yapma görevinin ona ait olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Aynı zamanda evlenmeden önce babasının yanında, onun himayesinde muhafaza edilen kız çocuğu evlendikten sonra eşinin bulunduğu mekânda konumlanmalı, onun kanatları altında yerini almalı ve eşinin sadık destekçisi olarak her daim eşinin yanında olmalıdır. İkinci ninnideki “bahçede evcik oynasın” ifadesinden kız çocuğunun henüz oyun oynama çağında evlenmesinin beklendiğini söyleyebiliriz. Aynı zamanda çocuk yaştaki bu kız çocuğu eşine itaat etmeli, eşinden kötülük ve cefa görse dahi buna katlanmalı ve yuvasını terk etmemeli, yuvasına sahip çıkmalıdır. Daha önce de söylediğimiz gibi ataerkil sistem sadece erkeğin kadın karşısındaki üstünlüğünü veya tahakkümünü belirtmez. Aslında her türlü güce dayalı bir sistemi ifade eder ve kadınların kadınlar üstündeki ezici gücü de buna dahildir. Bahsi geçen ninnilerde kadının erkek tarafından ikinci cins olarak görülmesinin ve itaat etmesinin beklenmesinin ötesinde kadının, bir kadın tarafından bu beklentilerle donatıldığı ve buna inandırıldığı görülr. Özellikle anne kız ilişkisinde karşımıza çıkan bu durumda anne, ataerkil sistemi ve sistemin öngördüğü cinsiyet rollerini benimseyen, kızına bunları aktarmakla kendini yükümlü sayan bir üst konumu işaret etmektedir. Yani kızına erkeğin cefasını reva gören aslında ikinci cinsliğini içselleştirmiş bir annedir. Kadının bu muameleye layık olduğu, buna katlanmakla mükellef olduğu inancını çocukluktan itibaren kızının beynine yavaş yavaş işler. Bu yüzden toplumsal cinsiyet rollerini yüceltmış bir anne aslında koca bir toplumu içinde taşıyan, o toplumun geleneksel inançlarını, kadınlık erkeklik biçimlerini geleceğe aktaran ana figüran olma potansiyelini de üstünde taşır.

Ninnilerde kız çocuğuna yönelik duygusal beklentilerden bir diğeri ise ailesinin ocağını tütürmesidir. Ocak; Türk kültüründe aileyi, soyu, birliği, ebediliği temsil etmektedir. Dolayısıyla Tanrı inancıyla ve kutsallıkla bağlantılı bir anlam örüntüsü içindedir. Türklerin ebediliği için Tanrı kutunun onların üzerlerinde

olması inancı vardır, bu da aile ocağının daima yanmasıyla mümkündür. “Ocağın sönmesi, ocağın dağılması, ocağın batması” gibi ifadeler Tanrı’nın gazabını ve Tanrı kutunun o aileden uzaklaştığını anlatır. Aynı zamanda Türklerde ocağın sahibi ailede Tanrı’yı sembolize eden babadır, dolayısıyla ailenin reisi babadır. Bu bağlamda ocak soya da işaret etmektedir. Ocağın közü ve sahibi babayken ocağa bakan, onu bekleyen ve besleyen ise kadındır (Ayva, 2008).

Çocuğum beşikten bakar,

Sütüm ılgıt ılgıt akar,

İnşallah ocağım yakar.

Ninni gonca gülüm ninni! (Çelebioğlu, 1995:174)

Yukarıdaki ninnide kız çocuğunun ocağı yakması sözlük anlamıyla bakacak olursak annesine ev işlerinde yardım etmesi gibi fiziksel bir anlam taşırken aynı zamanda arka planda geleceğe yönelik duygusal bir beklenti de taşır. Bu beklenti kız çocuğunun baba evinden, anne ocağından yozmaması, ailesini bırakıp gitmemesi, ailesinin bakım ve ihtiyaçları ile ilgilenmesi, soyun devamını sağlaması şeklinde sıralanabilir. Evlat bu bağlamda anne babanın güvencesi, sigortası gibi görülmektedir. Özellikle yaşlandıklarında kendilerine destek olan, bakım sağlayan birinin gerekli olması, birçok toplumda bireylerin çocuk sahibi olma sebeplerinden biri olarak gösterilebilir.

Ele alındıktan örneklerde kadın duygusal-düşünsel açıdan daha verici haller olan naif, vefalı ve cefakâr olarak tasvir edilmiştir. Vericilikten kastımız, duygusal-düşünsel manada kendi ruhi durumundan ziyade başkasının ruhi durumunu önceleyen duygusal durumlardır.

Sonuç

Türk ninnilerindeki kadınlık temsillerini ele aldığımız bu makalede yer verdiğimiz ninni örneklerinden hareketle ninnilerde yaşatılan ideal kadın tipolojisini fiziki, statüsel ve duygusal-düşünsel boyutlarda en öz haliyle şu şekilde tarif etmek mümkündür: güzel, alımlı; vefalı, cefakâr bir gelin ya da ev hanımı. Böylesi bir kadınlık beklentisinin yalnızca ninnilerde olmaması, diğer kültürel verimlerde de benzer bir tasvirin söz konusu olması ele aldığımız örnekler hakkında bütüncül kabul edilebilecek değerlendirmeler yapmamızı beraberinde getirmiştir.

Ninni türünün yaratılmasında ve icrasında en önemli pay kadına aittir. Kadın tarafından üretilen bu tür kadının eril topluma içindeki yerini, bakış açısını, rollerini ve geçirdiği değişimleri yansıtır. Sadece kendine veya topluma ışık tutmakla kalmaz aynı zamanda çocuğuna aktarmak istedikleri rolleri, görevleri, kültürü de ortaya çıkarır. Birçok kültürde anne, çocuk bakımıyla ilgilenen kişi olmakla birlikte toplumsal değerlerin yeniden üretilmesini sağlayan, halihazırda var olan kültürel kalıpların ve toplumsal cinsiyet rollerinin çocuğa aktarılmasını kolaylaştıran kişidir. Ataerkil yapı tarafından şekillendirilen erkek ve kız çocuklar için benimsenmiş cinsiyet rollerinin aktarılmasında anneler ninnilerden faydalanmışlardır. Buna göre kız çocuklarına söylenen ninnilerde kızın anne olması, ev hanımı olması, evin yemek ve temizlik işlerini yerine getirmesi, yuvasına sahip çıkması, güzel ve itaatkâr olması gibi birçok beklenti vardır.

İncelediğimiz 6000 ninniden 360 tanesi toplumsal cinsiyet rolleri içermekte ve bunların 38 tanesi kız çocuklarına hitap etmektedir. Makalemizde sunduğumuz fiziki beklentiler ise temelde şunlardır: güzel olmak, uzun saçlı olmak, kaş, kirpik, göz ve saçların kara olması, kınalı olmak. Bu beklentiler, kültür tarafından belirlenen toplumsal cinsiyet kimliği açısından bizlere bir kadın tipi sunmaktadır. Fiziki beklentilerin temelinde kadın yüzüyle alakalı göstergeler olması dikkat çekicidir. Kadının kalçası ya da göğüslerinden bahsedilmemesi incelenen türün ninni olmasıyla yorumlanabilir. Dolayısıyla edebi ürünlerin türleri ve hitap ettikleri kitle ile kullanılan betimlemeler arasında bir ilişki olduğu düşünülebilir.

14 örnek üzerinde sunduğumuz ekonomik ve toplumsal statü bildiren ninni örneklerinde mülkü elinde bulunduranın ve aile reisi olarak iktidar sahibi olanın erkek olduğu görülmektedir. Dış mekânda konumlandırılan erkek/baba çalışır, para kazanır, evinin ve ailesinin ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür. Kadının ise emeğini ortaya koyduğu ve çekip çevirmekle yükümlü olduğu yer evidir. İç mekânda

konumlandırılan kadına düşen görev ev hanımlığıdır. Erkek eline bakan ve erkeğin denetiminde bir hayat sürmesi gereken kadının ekonomik statü kadar toplumsal statüde de erkeğe bağımlı ve erkeğin onayına muhtaç olduğu görülür. Kadının toplumsal statüde konumunu yukarıya taşıyan faktörler eğitim ve çalışma hayatında değil, evlilik ve annelik üzerinde konuşlanmıştır.

8 örnek ile değerlendirdiğimiz duygusal beklenti içeren ninnilerde anneler kızlarını kendilerine en büyük yardımcı ve destek olarak görmektedir. Ev işlerinde fiziksel olarak gerçekleşen yardımlar aynı zamanda annenin duygusal doyumuna da hizmet etmektedir. Çünkü anne kendisi gibi, kendiyi birlikte şekillenen bir kişiyle muhataptır, adeta aynadaki yansımasını seyretmektedir. Kız çocuğundan gelin olmasını, yuvasına sahip çıkmasını, evini çekip çevirmesini, kocasından göreceği cefalarda tahammüllü olmasını, ailesinin ocağını tütürmesini beklerken aslında kendi yaşadığı deneyimleri tekrarlar. Kültür aktarımının başrol oyuncusudur; anneliği, yaşı ve tecrübesiyle kadınlar arasındaki hiyerarşide üst basamaklarda yer almaktadır ve kızının yaşamında ona rehberlik etmek üzere hazırdır. Ninniler annelerin duygu durumunu, şikayetlerini, özlemlerini, arzularını, tecrübelerini aktardığı mecralar olması bakımından da önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- ABALI, İ. (2021). “Türk Halk Düşüncesinde Bekaret Sembolü Olarak Bal”. *Milli Folklor*, C.17, S.131, 62-74.
- ALGUR, H. (2018). “Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiye’de Hafızlık Eğitimi (Nitel Bir Araştırma)”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S.8, 67-105.
- AKSOY, H. (2021). “Anadolu’da Diş Hediği Ritüeli Üzerine Yapısal ve İşlevsel Bir İnceleme”. (Ed.: Özlem Güzel), *Anadolu Halk Kültüründe İnanış ve Ritüeller- Teoriden Pratiğe Köken ve Yansımalar*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 339-358.
- AYVA, S. (2008). “Türk Kültüründe Gelinler ve Ocak”. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası Kültür ve Araştırma Dergisi*, C. 10, S. 23, 48-60.
- BALCI, F. (2019). “Cezveden Kültüre Kırk Yıl: Türk Kahvesi ve Geleneği”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 87, 315-328
- BAŞAR, F. ve DEMİRCİ, N. (2015). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Şiddet”, *KASHED*, C.2, S.1, 41-52
- BAYAD, A. (2015). *Türkiyeli Kürtlerin Etnik Kimlik Statülerinde Yaşanan Farklılaşmanın Değer Aktarım Süreçleriyle Olan İlişkinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BİRCAN, U. (2015). “Roland Barthes ve Göstergibilim”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S.2, 17-41.
- BÜYÜKOKUTAN TÖRET, A. (2017). “Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Türk Halk Ninnilerine Yansımaları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.81, 173-191.
- ÇEK CANSIZ, S. (2010). *Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇELEBİOĞLU, A. (1995). *Türk Ninniler Hazinesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- DEMİR, N. ve DEMİR, F. (2014). *Türk Ninnileri*. Ankara: Edge Akademi Yayınları.
- DEMİR, T. (2021). Ağaç Kültü Bağlamında Kadının Armut Ağacı ile Sembolize Edilmesi. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*. S.7, 78-89.
- DONOVAN, J. (2019). *Feminist Teori*. (Çev.: Meltem Ağduk Gevrek, Aksu Bora, Fevziye Sayılan), İstanbul: İletişim Yayınları.
- DÖKMEN, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DUMAN, M. (2022). *Eril Kültür: Destan ve Hegemonik Erkeklik*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- DURDU, B. ve DURDU, A. (2006). “Anadolu Halk Kültüründe Kına”. *Cogito*, S. 44-45, 235-253.

- ERGUN, P. (2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- FEDAKAR, P. (2011). “Çizgiyi Aşanlar: Cille Türk Mitolojisinin Çizgi Filmde Kullanılması ve Çizgi Filmle Aktarılması”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 11, S. 1, 107-119.
- GÖKÇEN, M. ve BÜYÜKGÖZE KAVAS, A. (2018). “Meslek Seçiminde Toplumsal Cinsiyetin Rolü: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, C.1, S.1, 48-67.
- GÜVENÇ, A. Ö. (2009). “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 16, S.41, 85-97.
- IRMAK, E. ve SARIOĞLU, M. (2023). “Trakya Bölgesinde Kız Çocuğunun Kutsanması: 6 Ay Kınası”. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 1, 1-14.
- İŞCANOĞLU, İ. B. (2022). “Kırgız Halk Kültüründe Saçla İlgili Uygulamalar, İnanışlar”. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 288-299
- KARA DÜZGÜN, E. (2016). “Türkülerimizde Kadın Süs ve Ziyet Eşyaları”. *Türk Kültürü*, S. 2016/1, 59-68.
- KARACA, E. G. ve ŞAR, S. (2016). “Geçmişten Günümüze Kına”. *Lokman Hekim Dergisi*, C. 6, S. 2, 30-37.
- KAYA, N. (2019). *İyi Toplum Yoktur. Günlük Hayatta Toplumun Bireyi İstismar Biçimleri*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- KURT TOPUZ, S. (2019). “Toplumsal Cinsiyet ve İktidar”. (Ed.: Asu Altunoğlu), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 24-43.
- KURTDAS, E. M. (2021). “Kadınların Omuzlarındaki Ağır Yük: Güzellik”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.39, 220-259.
- LEWIS, G. (1974). *The Book of Dede Korkut*. İngiltere: Penguin Books.
- NAZLI, A. (2019). “Toplumsal Cinsiyet ve Beden”. (Ed.: Asu Altunoğlu), *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 44-77.
- OYPI, K. (2017). “The Impact of the Nuclear Family in the Establishment of Gender Roles in Children Between 3 and 7 Years Age”. *European Journal of Social Sciences Studies*, C. 2, S. 3, 95-106.
- ÖNAL, E. G. (2019). *Türk Toplumunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Gelin Olmak (Kırıkkale ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZCAN GÜLER, D. (2022). *Anadolu Efsanelerinde Toplumsal Cinsiyet. Efsanelerde Yaşayan Kadınlar*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- ÖZÇELİK, T. ve KOYUNCU, Ş. (2023). “Erken Çocukluk Dönemi Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Şekillenmesinde Aile Tipi, Kardeş ve Arkadaşların Rolü”. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 10, S. 2, 57-67.
- ÖZUĞURLU, M. (2020). *Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- SOLMAZ, E. (2018). “Özbek Halk Kültüründe Doğum ile İlgili Pratikler”. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, C. 1, S. 1, 127-136.
- SUN, S. H. (2008). “Housework and Gender in Nuclear Versus Extended Family Households: Experiences of Taiwanese Immigrants in Canada”. *Journal of Comparative Family Studies*, C. 39, S. 1, 1-17.
- ŞAHİN, K. Ş. (2011). “Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Aşık Üzerindeki Etkisi”. *Turkish Studies*, C. 6, S. 3, 1851-1867.
- TUNÇ, E. (2021). “Halk Hikâyelerinde Ataerkil Bir İdeoloji Olarak ‘Namus’ ve Erkek Kimliğinin Kurgulanmasında Namus Düşüncesinin Üstlendiği İşlevler Üzerine”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 26, 11-33.

- TUNÇ, E. (2022). "Manilerde Yiyecek Simgeçilięi". (Ed. Mehmet Aça-Ömür Ceylan-Sezen Güngör). *Halk Gastronomisi*. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- TYAP. (2015). *Türkiye Mesleki İtibar Skalası*. (Erişim: 25.12.2023),<https://tyap.net/turkiye-mesleki-itibar-skalasi-olusturuldu>
- VATANDAŞ, C. (2007). "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı". *Istanbul Journal of Sociological Studies*, S. 35, 29-56.